

Лариса БРЮХОВЕЦЬКА

“ОЛЬЖИЧ”. Фільм перший.
Сценарій Л. Череватенка
Режисер-постановник
А. Микульський
Оператор М. Мандрич
Звукооператор Л. Мороз
Монтаж А. Фатюкова
Українська студія хронікально-документальних фільмів, за участю
Фундації імені О. Ольжича. 1996.

“Я КАМІНЬ З БОЖОЇ ПРАЦІ...”

Форма документального фільму вимагає значно більшої творчої дисципліни, аніж фільму ігрового, де режисер може віддатися вільному летові фантазії, волі імпрровізаційної стихії, де в кадрі присутній актор, який надає портретові героя свого особистого шарму. У документальному кіно панують факти, конкретні події, конкретні люди і автор може проявляти своє творче “я” тільки в межах цієї, а не іншої конкретності. Звичайно, автор має більше простору для вияву мистецької форми, коли задокументовується сучасність і творяться портрети живих людей. Вже саме знайомство, спілкування з людиною в кадрі робить фільм доступним і для авторської присутності й певною мірою для імпрровізаційності.

Інша річ, коли твориться документальний портрет-біографія людини, якої вже давно немає серед живих, а є тільки пам'ять про неї, тексти та знімки. Потрібно виявити неабияку творчу винахідливість, щоб із сухих архівних документів постала жива людина, особистість в усій повноті й багатогранності. Можна йти різними шляхами, та, здається, один із найпродуктивніших той, коли з історичного матеріалу вибудовують сюжет, колізію, конфлікт, атмосферу, одухотворяючи простір історії. Далеко не кожному митцю до снаги така складна й масштабна побудова й таке переплавлення сухого документа на кінематографічно вирашну, зображально цікаву дію.

Фільм “Ольжич” Аркадія Микульського - перша частина задуманого ним масштабного полотна “Я камінь з Божої праці...” - саме за таким принципом вибудований. І не в останню чергу це вдалося

тому, що режисер працював і в ігровому кіно, і в документальному (його “Вишневі ночі”, зняті за повістю Бориса Харчука, - одна із картин, яка відзначається зануренням у конкретику збройного опору на Західній Україні, й разом з тим ці події є тлом для любовної колізії між юнаком і дівчиною - політичними антагоністами).

Побудова вивіреної й водночас невимушеної оповіді стала можливою ще й завдяки своєрідності героя - людини з надзвичайно цікавою біографією, в постаті якої перетнулися усі силові лінії протиборства, які знало ХХ століття. Й насамперед протиборство внутрішнього вибору між покликанням і обов'язком, між особистим життям і їжиттям суспільним. Сьогодні в Україні всім відомо, що Ольжич - поет, учений, громадський діяч.

Проте така дефініція, хоча й правильна, є сухою і нічого не відкриває. Переглянувши фільм, усвідомлюєш, що це була особистість не тільки великого таланту, успадкованого від батька Олександра Олесь, а й людина рано сформованої свідомості, масштабного інтелекту й сильної привабливості. А все це увиразнювалося винятковим становищем вигнанців, в якому опинилася значна когорта українців після поразки УНР. Крім того, посилювалося тяжким боєм за українців, які жили в країні невимовно жорстоких репресій, безправності й насильства. Як слушно зазначив І. Фізер: “Втрачена батьківщина і майже травматична туга за нею у творчості поетів-емігрантів є фактором величезного значення. ...Україна для цих поетів була реальнішою дійсністю, ніж дійсність, в

Олександр Олесь з дружиною Вірою Антонівною. Чехословаччина, 1942.

якій вони жили на еміграції”.

Фільм “Ольжич” - яскраве підтвердження неперехідної цінності хронікального матеріалу, адже саме оця хроніка, в якій оживає Київ 1917-1918 років, Прага чи Венеція 1920-х років, дозволяє нам увійти в час, повноцінно сприйняти середовище, в якому жив і формувався Олег Ольжич. Втім, впливають хронікальні кадри тільки в поєднанні зі звуковим рядом, а він вибудовується переважно зі спогадів очевидців, які знали Ольжича зі студентської лави. В аналогічному фільмі не уникнути “балакаючих голів”, бо свідчення очевидців - це також важливий документ. Але А.Микульський вміло уникає набридливої одноманітності монологів, врівноважує присутність у кадрі уже літніх людей, які, зрозуміло, всі належать до української діаспори, іконографічним матеріалом - давніми фотознімками, які ілюструють і доповнюють їхні спогади. І як логічний та емоційний акцент в епізодах спогадів - знімки самого Олега Ольжича, знімки, які завдяки неспішному ритму фільму можна уважно розглянути.

До речі, про ритм фільму, який заслуговує на те, аби зацентувати на ньому увагу. Автори прагнули епічності. До цього спонукав і герой фільму, його основна професія археолога, зацікавленого найдавнішими поселеннями людства на терені Центральної і Східної Європи. Саме в першій частині, яка хронологічно починається від народження Кандиби-Ольжича й завершується кінцем тридцятих років, є багато підстав для того, аби розгорнути епічну картину України - від часів Трипільської культури до сьогодення. Саме такий широкий простір історії є у фільмі, її вимір очима археолога і поета, який бачив вічне у минушому. Ольжич міг би сказати: “Україно! Доки жити буду, доти відкриватиму тебе”. Але цей пафос висловить інший поет, вже в часи ніби вільніші для висловлення власних думок, проте й у ті часи Україна була так само закритою і для широкого світу, і для самих її громадян.

Втім, Ольжичу-поету не був притаманний пафос - його збірка

“Рінь” - це, за визначенням фахівців, “уважно шліфована, дбайливо скомпонована, вдумлива творчість поета-вченого і поета-мислителя”. У ній ішлося про минуле людства, передовсім - про праісторію та ранню історію західної цивілізації. Після закінчення Карлового університету та Вільного українського університету життя його виливалося у два русла - наукову працю археолога, яка досить швидко дістала міжнародне визнання, і працю поетичну. Фільм висвітлює ще одну грань, сторінку особистого життя - кохання Ольжича й американки Етель, з якою він познайомився в археологічній експедиції. Їхньому щастю не судилося збутися, доля роз'єднає їх, але не випадком, а саме тому, що Ольжич здійснив проблему вибору не на користь особистого життя і особистого успіху (перед ним відкривалася блискуча наукова кар'єра у США). Він був дитям того часу, який вимагав жертви і самозречення. І не випадково він, вступивши до ОУН, обрав собі псевдо “Ідеаліст” - воно відповідало його сутності. Грунтовно показано у фільмі витокі ідеалізму, чесності й жертвості Ольжича. Хата Кандиб - спадкоємців козацьких вольностей у Білопільлі на Слобожанщині, з любов'ю зібрані знімки батька, матері Віри Антонівни, літературного середовища тих часів.

Інший інформативний шар фільму - розповіді очевидців, у переважній більшості спільників по боротьбі. Говорить про батька і син Ольжича, який з'явився на світ через два місяці після загибелі батька у фашистському концтаборі. Ольжич продовжується й у своїх онуках і правнуках. Він живе у шанобливій пам'яті тих, хто його знав особисто. А тепер і в тих, хто емоційно небайдуже сприйняв цей фільм. На разі, будемо чекати на його завершення.

Олег Ольжич-студент.
Прага, 1934 (?).

Ольжич на розкопках в
Югославії. 30-ті роки.

Ольжич і Етель. США. 1935.

Син Ольжича Олег Кандиба.
Канада, 1995.